

EGZISTENCIALIZMAS IR GROŽINĖ A. KAMIU KŪRYBA

Per porą praėjusių metų lietuvių kalba pasirodė keletas Albero Kamiu kūrinių. Jie susilaukė didelio skaitytojų dėmesio. Tai natūralu, nes prancūzų autoriaus keliamos problemos yra sudėtingos, jo pasaulio pajautimas ir žmogaus egzistencijos aiškinimas yra gana savotiškas, pagaliau savitas ir pats literatūrinis braižas.

Kritika labai priešaringai vertina Kamiu literatūrinį palikimą. Antai L. Andrejevas viename iš savo vadovėlio straipsnių rašė, kad Kamiu pažiūros esančios visiškai nuvalkiotos, jo idėjos skurdžios ir tik rašytojo talentas jas šiek tiek pridengęs. Pokario metu ateinanti visiška rašytojo degradacija¹.

Literatūros kritikė E. Evnina, kalbėdama apie 1940—1960 metų romaną Prancūzijoje, pastebi, kad egzistencializmas yra dabartinio literatūros modernizmo filosofinė bazė, o Kamiu pozicija romane „Svetimas“ apibūdinama kaip visiškai niūri ir „absoliučiai beperspektyviška“, gi Kamiu filosofija, kaip tvirtina E. Evnina, yra „absolūtus neveiklumo, pasmerkumo ir galų gale — nusiramino savo įsivaizduojamu maištu filosofija, tas maištas nieko nesukrečia ir nieko nekeičia“².

Panašiai apie Kamiu kalba ir A. Diuran. Prancūzų rašytojo kūryba, anot jos, priskirtina prie tos literatūros, kurioje nėra nuoširdumo, kurioje frazės yra dirbtinai parinktos ir parašytos tuščiai, be naudos. Jei „Svetimas“ yra dar šiaip taip skaitoma knyga, tai, anot kritikės, abejotina, ar kūrinyje „Maras“ yra bent kiek įkvėpimo, grožio ir filosofijos, nes rašytojas postringaujās vien tik savo malonumui³.

Visai kitaip į Kamiu kūrybą žiūri R. Liupe, kurio manymu, ji yra žmogiškojo gyvybingumo prasiveržimas, gyvenimo teigimas. Liupe taip reziuumuoja savo svarstymus: svarbiausioji Kamiu mintis yra sąmonės budėjimas, sąmonė per maištą palaipsniui prieina prie kovos su kančia ir blogiu, jam priešpastačiusi svarbiausią tiesos, teisingumo, meilės ir džiaugsmo pasiūlymą⁴.

¹ Л. Андреев, Французская литература (1917—1956), изд. МГУ, 1959, стр. 246.

² Е. Евнина, Современный французский роман, М., 1962, стр. 54, 100, 109.

³ А. Дюран, Le cas Albert Camus, Paris, 1961, p. 75, 149.

⁴ R. Luppé, Albert Camus, Paris, 1952, p. 58.

Prancūzų kritikai prisipažįsta, jog pokario karta susidūrė su sunkiais dalykais ir pergyveno moralinę krizę. A. Bonje manymu, ne Sartras, o Kamiu sugebėjo pasiūlyti kiek konstruktyvesnę išeitį iš krizės, kurią topografiškai teisingai jis atspindėjo savo kūryboje⁵. Kai dėl Sartro, tai jis pats, 1952 m. įsiliepsnojus polemikai tarp jo ir Kamiu, pastebėjo, kad pastarasis yra nuostabus asmenybės, veiksmo ir kūrybos junginys, nes reziუმavęs epochos konfliktus ir juos nugalėjęs savo užsidegimu gyventi.

Savo literatūrinės veiklos pradžioje Kamiu parašė apsakymų rinkinį „Vestuvės“. Jame rašytojas atrodo apsvaigęs nuo gyvybės ir gyvenimo turtingumo, tarytum dalyvautų gamtos ir jūros puotoje. Reikia tik gyventi ir džiaugtis: „Jūra, laukai, tylą, žemės aromatas,— aš prisipildžiau kvepiancio gyvenimo ir ragavau jau prinokusį pasaulio vaisių: buvau nustebęs, jausdamas saldžias jo sultis, tekančias per mano lūpas. Ne, ne aš turėjau didelės reikšmės ir ne pasaulis,— svarbiausia čia buvo sąskambis, o tyla pasaulio santykį su manimi pavertė meile“⁶.

Tačiau beveik tuo pat metu rašytojas pastebi, kad pasaulio žavesys yra lydimas kažkokio absurdiškumo. Mirtis sukuria žmogaus gyvenime disharmoniją; su ja susiduriama, nors ir negalima pačiam jos pergyventi. Ji sukelia pasibiaurėjimą ir priverčia sumišti. Ne vien mirtis sukelia absurdiškumo jausmą; jį pagimdo ir žmogaus socialinis pavergimas. Ap-skritai to meto literatūroje išryškėja savotiško nusivylimo nuotaikos, nes įprastiniai nusistovėję žmogaus vertinimo kriterijai pasirodė nebetinkami.

Nusivylimo banga apima ne tik moralės sritį, bet ir pažinimą, politinius bei socialinius mokymus. Šią dar prieš karą prasidėjusią krizę skaudžiai pergyvena ne vien egzistencialistai. „Mažojo princo“ autorius A. de Sent-Egziuperi taip pat būkštauja dėl žmonių, kurie, vaikydamiesi komforto, užmiršta moralines vertybes, arba kurie žūva, suklaidinti isteriškos propagandos.

Tokioje dvasinėje atmosferoje Sartras rašo pirmą žymesnę savo knygą „Šleikštulys“ (1938), o Kamiu — „Svetimą“ (romanas baigtas rašyti 1940 m., išspausdintas tik 1942 m.).

„Svetimo“ analizę būtų galima pradėti nuo „Sizifo mite“⁷ išdėstytų Kamiu samprotavimų apie absurdą. Absurdiškumą, anot rašytojo, galima patirti protu ir jausmu. Absurdas pajaučiamas labai netikėtai, prašviesėjus protui, mechaniški žmonių gestai, bereikšmiai žmonių judesiai stai-ga mus abstumina savo beprasmiškumu. Panašus jausmas gali atsirasti, pajutus tam tikrą savo gyvenimo momentą laiko kreivėje, kuri baigiasi

⁵ H. *Bonnier*, *Albert Camus ou la force d'être*, Lyon-Paris, 1959, p. 28.

⁶ A. *Camus*, *Noces*, Charlot, 1945, p. 29.

⁷ A. *Camus*, *Le Mythe de Sisyphe*, Paris, Gallimard, 1942.

mirtimi. Absurdiškumą pergyvename ir tada, kai pastebime, koks neperžengiamas barjeras skiria mus nuo neorganinės gamtos; žmogus negali įsibrauti į daiktus,— lyg kažkoks tankis jo nepraleistų. Tada ir visa gamta, visas pasaulis savo svetimumu reiškia primityvų priešišumą žmogui. Visame gamtos grožyje nėra nieko, kas būtų žmogiška. Tas svetimumas ir yra absurdas. Panašiai pergyvenamas ir mirties suvokimas. Po to, kai ateina mirtis, niekas nebeturi prasmės, todėl gali pasirodyti, kad, atėjus mirčiai, gyvenimas pasidaro nebereikalingas. Absurdiškumą sukelia ir žmogaus žinių santykinumas, kur neįmanoma atskirti, kas teisinga ir kas ne.

Patirties požiūriu absurdas yra visa tai, kas neturi prasmės. Antra vertus, absurdas kyla iš sąmonės susidūrimo su beprasmiškumu. Absurdas — tai **santykis** tarp manęs ir pasaulio, tarp šviesos ieškančios sąmonės ir nieko apie save nesakančio pasaulio.

Taigi Kamiau žmogus,— tik mažytė sąmonės salelė begalinėje nebūtyje, iš kurios jis atsirado ir kurioje jis dingsta. Tas žmogus visokeriopai stengiasi pajusti ir įtvirtinti savo būtį. Geriausiai tai jis gali padaryti veiksmu. Kamiau žmogaus veiksmas yra maištavimas. Veiksmas reikalauja apsisprendimo, o apsisprendimas negalimas be laisvės. Laisvė ir veiksmas — du labai svarbūs egzistencialistinės filosofijos komponentai.

Romanas „Svetimas“ (kaip yra nurodęs pats Kamiau) turi ne tik metafizinę, bet ir socialinę prasmę. Kamiau išreiškia nepasitenkinimą savo meto visuomene, nepatikliai žiūri į jos formaliąją moralę. „Pasaulis, kuriame aš gyvenu, man kelia pasibaurėjimą, bet aš jaučiu solidarumą su žmonėmis, kurie ten kenčia. Žmonės turi troškimų, kurie visai nebūdingi man, ir aš būčiau nepatenkintas, jei man reikėtų pasinaudoti tomis keliomis privilegijomis, kurios rezervuotos valdantiems šį pasaulį“⁸, — rašė kiek vėliau Kamiau.

Rašytojo nepasitenkinimas atsiskleidžia per jo herojų santykius su supančia aplinka. Pirmojoje romano dalyje herojus yra natūralioje būsenoje; antrojoje dalyje jis parodomas visuomenės, oficialiųjų jos atstovų požiūriu. Knygos kompozicija labai paprasta, mintys išdėstytos ypač glaustai, nuosekliai. Stilistinis paprastumas padeda atskleisti pradinį natūralų herojaus paprastumą. Įvykiai klostosi pasakojimo metu (pasakojama herojaus Merso vardu): nėra jokių ekskursų nei į tolesnę praeitį, nei į ateitį; tai savotiška banali būties akimirka, primityvių psichologinių pergyvenimų virtinė. Herojus lyg ir nežino laiko distancijos, jam egzistuoja tik šis momentas.

Iš pradžių Merso, paprastas įstaigos tarnautojas, skaitytojui atrodo pilkas, neišsiskiriantis iš kitų. Jis akiai ir automatiškai atlieka savo kas-

⁸ A. Camus, *Actuelles. Chroniques* (1944—1948), Paris, Gallimard, 1950, p. 249.

dienines pareigas, kaip daugybė kitų, į jį panašių žmonių. Kritikas A. Make pastebi: Merso vienodas gyvenimas yra tartum be jokio savitumo ženklo, herojų būtų galima pavadinti ponu Visas Pasaulis⁹. Automatiški gyvenimo įvykiai seka vienas po kito. Ir tai tęsiasi iki tol, kol Merso akis akin nesusiduria su mirtimi. Merso patiria tik paprasčiausius norus, jis gyvena tik pagal momento nuotaiką,— štai kodėl taip dažnai jis taria žodžius „man visai vis tiek“. Šitaip jis atsako savo viršininkui, kai šis pasiūlo jam vykti į Paryžių, taip pasako merginai Mari, kai ji pradeda kalbėti apie vestuves. Jam visai vis tiek: gyventi Paryžiuje ar Alžyre, sukurti šeimą ar tik šiaip turėti ryšius su Mari. Herojaus veiksmai patys primityviausi — tik betarpiškas biologinis reagavimas į išorės dirgiklius. Jis išgeria puodelį kavos, nes mėgsta ją; jis užsirūko, nes yra pratęs šitai daryti. Kai pajunta karštį bei nuovargį, eina maudytis. Sutiktos merginos švelnumas sužadina meilės jausmą, ir jie mylisi.

Į tuos veiksmus niekas ir dėmesio nebūtų atkreipęs, jei jie nebūtų buvę atlikti tuo pačiu metu, kai atsitiko įvykiai, kurie visuomenei atrodo reikšmingesni, aukštesni, negu elementariausių norų tenkinimas. Pasirodo, jog Merso gėrė kavą ir rūkė per motinos laidotuves, o kitą dieną po laidotuvių maudėsi ir žiūrėjo filmą. Todėl dabar visuomenė pasiruošusi jį teisti, paskelbti svetimu.

Pretekstas teisti atsiranda: visai atsitiktinai karštą dieną pajūryje jis nužudo arabą, kuris persekiojo Merso draugą, norėdamas anam atkeršyti. Šūviai paplūdimoje yra tokia pat natūrali herojaus reakcija į išorinį dirgiklį, kaip ir kavos gėrimas, rūkymas ar pan.: „...peilis sutvisko saulėje... Ši liepsnojanti špaga badė mano blakstienas ir skaudžiai žeidė akis. Ir tada viskas susiūbavo... ranka mėšlungiškai sugniaužė revolverį...“¹⁰ Įvykiai paplūdimoje — tik išorinis pretekstas pažiūrėti į Merso kitų akimis.

Antroji romano dalis — „svetimojo išmatavimas“ ir „įvertinimas“ pagal visuomenėje priimtą moralės matą. Tai daro prieš jį nusiteikę žmonės. Pavyzdžiui, tardytojui pasirodo daug kas nesuprantamo Merso poelgyje: kaip ir kodėl jis nežinojęs tikslaus savo motinos amžiaus, kam gėręs kavą su pienu prie jos karsto, kodėl po jos laidotuvių susiradęs meiluzę?.. Jis teisiamas ne tiek už arabo nužudymą, kiek už nejautrumą, abejingumą ir žiaurumą, teisiamas už tai, kad esąs nusikaltėlišką prigimtį. Visa tai, kas anksčiau buvo natūralu ir pateisinama, dabar tampa nusikaltimo dalimis.

Susidurdami du pasauliai — tariamasis aukštos moralės, oficialusis ir primityvokas, paprastos psichologijos pasaulis,— sukuria absurdišką situaciją: joks Merso aiškinimasis neturi prasmės, nes tardytojas šio aiš-

⁹ A. Maquet, Albert Camus ou l'Invincible Eté, Paris, Ed. Debresse, 1955, p. 37.

¹⁰ A. Kamiu, Svetimas.—„Pergalė“, 1968, Nr. 8, p. 99.

kinimo nesuprastų, o jei prireiktų, tai išaiškintų savaip, kaip palankiau, kaip reikalauja tradicija arba tam tikros aplinkybės.

Pasaulio absurdiškumas pasireiškia ir aklu nepaaiškinamu atsitiktinumu. Jis visuotinas ir neišvengiamas: uosto maudyklėse Merso atsitiktinai sutinka Mari. Atsitiktinis Raimono Sentezo ginčas įvelia Merso į pragaištingą istoriją, kuri baigiasi šūviais paplūdimyje. Pagaliau nuo jo nepriklauso ir daugybė kitų įvykių, kaip antai: motinos mirtis, karštis šiaurės Afrikos platumose ir kt.

Merso — žmogų be blogos valios, jaučiantį gamtos grožį — visuomenė paskelbia nusikaltėliu ir nuteisia mirti. Kritikė E. Evnina prikiša autoriui, kodėl šis savo knygos veikėjo Merso nepadaro kovotoju arba nepasitenkinimo ir protesto herojumi (koks buvo V. Hugo nuteistasis iš „Paskutiniosios nuteistojo mirties dienos“)¹¹. Iš tiesų, Kamiau herojus žodžiais neišreiškia protesto. Tačiau paskutiniaisiais gyvenimo momentais, akistatoje su mirtimi, atbunda jo sąmonė. Sąmonei susidūrus su absurdiškumu, žmogus pajunta savo egzistenciją. Kamiau herojų apima noras gyventi. Tada prasideda maištas prieš visą absurda, kurio sudedamoji dalis yra ir socialinė žmonių nelygybė. Taigi Kamiau protestas yra platesnio masto. Autorius apie jį pasakoja ne publicistiškai, o potekstės kalba, duodamas progos skaitytojui susimąstyti.

Kamiau mano, kad absurda gali paneigti maištas, o maištas įmanomas tada, kai žmogus sąmoningai jaučia kiekvieno savo būties momento grožį. Viena gyvenimo akimirka jungiasi su kita, ir susidaro akimirkų grandis; tada gimsta noras gyventi, noras pajusti egzistavimo džiaugsmą. Absurdo patirtis neatima iš žmogaus gyvenimo, bet priešingai grąžina jam gyvenimą, praturtintą pojūčių skonių, gyvybės meile. Tokią optimistinę Kamiau išvadą vargu ar galima vadinti nehumaniška.

Be to, dar svarbu užakcentuoti ir kitą humanistinį romano „Svetimas“ momentą. Kamiau stovi tų žmonių pozicijose, kurie atsisako oficialių moralinių normų, tradicinio žmogaus vertinimo. Ano meto aplinkybėmis tai reiškė, kad rašytojas pasisako prieš žmogaus niveliaciją, prieš jo susvetimėjimą. Kamiau herojus — tik auka, kokia galėjo tapti kiekvienas kitaip galvojantis. Parodydamas tos aukos tragediją, rašytojas stojo jos ginti. Šia prasme ir galima kalbėti apie tam tikrą socialinio maišto atspalvį, nors šiaip jau jo maištas — tik metafizinė sąvoka, kuri apima pasipriešinimą kasdienybei, juodam gamtos gaivalui ir t. t. Maišto mintis išbaigčiausią formą pasiekia filosofiniame ese „Sizifo mitas“.

Yra daug legendos apie Sizifą variantų. Viename iš jų pasakojama, jog Sizifas, norėdamas išbandyti savo žmonos meilę, prieš mirtį pareikalavęs, kad jo nepalaidotų. Žmona taip ir pasiėlgusi. Mirusių karalys-

¹¹ E. Evnina, Современный французский роман, стр. 100.

tėje jis paprašęs Plutoną, kad šis išleistų jį į žemę nubausti žmoną, kuri, sulaužydama papročius, parodė, jog jo nemylinti. Plutonas jį išleidęs, ir Sizifas į mirusiųjų karalystę nesugrižęs. Tik Merkurijui įsikišus, Sizifas buvo grąžintas į Tartarą. Sizifas buvo nubaustas: jį privertė į kalną ritinti akmenį. Darbas sunkus, varginantis ir visiškai beprasmiškas, nes akmuo, vos pasiekęs kalno viršūnę, vėl rieda atgal. Atokvėpio minutę jis supranta savo tragišką padėtį. Šis dievų proletaras yra bejėgis ką nors pakeisti, bet, suprasdamas savo padėties tragiškumą, jis kančią paverčia pergale, nes „nėra tokios lemties, kurios nenugalėtų panieka“¹².

Prasidėjęs antrasis pasaulinis karas tarytum dar kartą patvirtino Kamiu mintį apie gyvenimo absurdiškumą. Tačiau rašytojas supranta, kad likti nuošalyje negalima. Rašytojas pasiryžta savanoriu eiti į frontą, bet dėl silpnos sveikatos jam atsakoma. Tada (1942 m.) jis įsijungia į vieną Pasipriešinimo grupę.

Šie įvykiai padaro nemažą poveikį Kamiu galvosenai. Jeigu niekas absoliuto požiūriu neturi prasmės,— mąsto rašytojas,— tai viskas pateisinama, fašizmas taip pat. Bet juk šitaip negali būti; žmogui yra kažkas, kas turi prasmę.

Nors žmogaus būtis ir absurdiška, bet nėra išsigelbėjimo, kuris ateitų iš kitur. To išsigelbėjimo reikia ieškoti pačiame žmoguje. Toks moralinis mokymas išdėstytas Kamiu kūrinyje „Maras“¹³.

Rašytojas „Marą“ pavadino kronika, tuo parodydamas, kad knygoje pavaizduoti įvykiai turi istorinių įvykių reikšmę. Be to, knygoje tiek daug apibendrinimų, rašytojo pasaulėžiūros atspindžių, kad ne be pagrindo „Maras“ laikomas filosofiniu romanu.

Daugelis moralinių problemų jame susijusios ne su atskiru individu, o su žmonių grupe, su „vieno miesto“ gyventojais, ar net su visa žmonija. Net šio romano svarbiausias herojus gydytojas Rije kalba visų vardu („mes“).

Veiksmas vyksta Alžyro mieste Orane penktame XX a. dešimtmetyje. Tačiau Oranas ne tiek konkretus miestas, kiek simbolis; simboliška ir jame siaučianti maro epidemija. Sąlygiškas įvykių bei veikėjų traktavimas praplečia romano aiškinimo galimybes. Nors „Maro“ turinys, kaip sakė pats Kamiu, yra Europos pasipriešinimo judėjimas ir kova prieš nacizmą, bet „Marą“ galima suprasti ir kaip žmonijos kovą su bet koku blogiu. Kad tai galima daryti, matyti iš paskutiniosios romano dalies, kurioje vienas herojus maru pavadina patį gyvenimą, pridurdamas, kad maras yra viskas (p. 346).

Filosofinę Kamiu mintį įkūnija maro bacila, kuri vieną rytą atveja žiurkes iš rūsijų, iš požemių, iš nežinia kur į ramų, banaliai gyvenanti

¹² A. Camus, *Le Mythe de Sisyphe*, p. 166.

¹³ A. Kamiu, *Maras*, Vilnius, 1968.

miestą. Maras užgriūva lyg mirtį nešančios nekontroliuojamos chaoso jėgos. Tos jėgos — iracionalus, nepavaldus žmogaus protui pasaulis. Maras pats ir atsitraukia, bet jis neišnyksta, nes maro bacila nežūva. Ji gali dešimtmečiais miegoti balduose, laukti rūsiuose, popieriuose. Istorine prasme marą galima traktuoti kaip nesveiką žmones apvaldžiusią idėją, o Kamiu gyvenamuoju laikotarpiu jis reiškė nacizmo ideologiją.

Blogio jėgos slypi ir pačiuose mumyse. Mes galime pasirinkti blogį, arba prieš jį sukilti. Laisvė rinktis romane parodyta simboliškai: vieni iš karto tampa sanitarais, kiti — po ilgų dvejonių, o treči iš viso neišijungia į gelbėjimo darbus ir geidžia, kad maras ilgiau tęstųsi.

Kiekvienas veikėjas įkūnija tam tikrą filosofinę mintį, išreiškia tam tikrą abstrakčią koncepciją. Vienas iš jų yra Taru. Atsitiktinai užklydęs į miestą, iš pradžių jis yra tik dvasine ramybe susirūpinęs bešališkas stebėtojas. Taru mano, kad geriausias asmeninės etikos įstatymas yra „Nežudyk“. Maro metu jis greitai stoja „sanitarų“ pusėn ir pasiūlo organizuoti visuomenės gelbėjimą. Tačiau sau priimtinių normų visuotinai taikyti negalima. Taru tvirtina, kad žmonių negalima dalinti į teisiuosius ir neteisius, jų negalima teisti, kaip kadaise tai darė jo tėvas, vyriausiojo prokuroro pavaduotojas. Net jei aukštesnę idėją primesi kitiems, ypač jei primesi jėga, toji idėja nustos savo vertės. Atėjusi su prievarta, ji taps pasaulio blogiu, ji „apsikrės“ maru. Prievarta skiepijamai idėjai reikia rezistencijos.

Taru priešingybė — šventikas Panelu. Vargu, ar galima sutikti su L. Andrejevu, kuris mano, kad Panelu paveikslas pateisina užmušimą, remiantis dievo autoritetu¹⁴. Čia greičiau parodytas toks doktrinierius, kuris pateisina bet kokią blogį, ir kiekvieną dalyką aiškina, remdamasis koku nors autoritetu. Pateisindamas marą, „dievo rykštę“, Panelu atstovauja visiems tiems „pamokslininkams“, kurie tariasi turį teisę skelbti absoliučias tiesas ir teisti kitus. „Pirmąsyk ši bausmė pasirodo istorijoje, idant sutrupintų dievo priešus“ (p. 110). Tik po mažojo Žako Ofono agonijos, kurią savo akimis matė Panelu, jo pamokslai įgavo kitą toną: „Vienus dalykus dievo atžvilgiu galima paaiškinti, o kitų negalima... Visai nesuprantama, kam turįs kentėti vaikas...“ (p. 252). Pagaliau pats Panelu prisideda prie sanitarų. Blogio akivaizdoje nesvarbu, kad žmonės skirtingai galvoja, svarbu kad jie vieningai veikia. Rije spaudžia Panelu ranką ir sako: „Mes esame drauge, kad kentėtume mirtį ir blogį ir su jais kovotume“ (p. 247).

Gydytojas Rije — pati tragiškiausia ir dramatiškiausia romano figūra; tai ašis, apie kurią grupuojasi kiti personažai, kurie vienaip ar kitaip apsisprendžia, susidūrę su juo.

¹⁴ Л. Андреев, Две ипостаси Альберта Камю.— Кн.: А. Camus, L'Etranger. La Peste, Moscou, 1969, p. 15.

Rije labai ramus (kaip ramus ir pats pasakojimo tonas), visuomet stengiasi būti maksimaliai objektyvus. Jis niekuomet neparodo nei perdėto lyriškumo, nei patetiško heroizmo. Skaitytojo sąmonėn įstringa jo tylus, paprastas heroiškas. Kamiau nemėgsta pozos, nemėgsta viso to, kas dirbtina, nenatūralu. Žmogaus veiksmai turi betarpiškai išplaukti iš jo paties, iš jo prigimties, jų nereikia nei pagražinti, nei perdėti. Pagražintas heroizmas ir perdėtas tragiškumas yra dirbtini dalykai. Apie savo tragediją pats herojus neprivalo kalbėti. Be to, herojaus veiksmai neturi būti iš šalies sukelti. Štai kodėl Kamiau herojai — tame tarpe ir pats Rije — nesivadovauja kokia nors iš anksto išsirinkta idėja, nedirba vardan kokio nors idealo. Tai kritika laiko vienu iš rašytojo kūrybos trūkumų.

Materialaus pasaulio priešiškas žmogui, jo chaotiškumas herojaus padėtį padaro labai tragišką. Maras užklumpa miestą netikėtai, pirmasis ligos požymis — iš kažkur užplūdusios stimpančios žiurkės; tačiau niekas iš karto nesupranta (net pats gydytojas), kokia neganda gresia miestui. Kai maras įsisiautėja, beveik nėra priemonių su juo kovoti: ši maro bacila neištirta, o serumai ir kitos kovos priemonės — mažai veiksmingos. Stichinio pobūdžio maras pasidaro kosminio masto.

Kamiau nesprenžia žmonijos problemų istoriniu požiūriu; jis nesidomi, koks žmogus bus ateityje: visuomet bus tokioje pat būklėje, kaip dabar, ar pasikeis. Rašytojas greičiau tik konstatuoja esamą momentą. Šiuo požiūriu Kamiau filosofija toli gražu nėra optimistinė. Dėl to toks tragiškas ir pats herojus.

Rije stengiasi ne nugalėti marą, nes tai beviltiška ir neįmanoma, bet tik sumažinti aukų skaičių. Todėl Rije yra panašus į Sizifą; jų abiejų pastangos be perspektyvos, nors šiaip, rodos, ir esama skirtumo: Sizifas absoliučiai bergėdžiai ritina akmenį, tuo tarpu Rije dirba dėl kitų.

Rije tragiškumas padidėja dar ir dėl to, kad jis netenka gero draugo ir puikaus pagelbėtojo Taru, ir, būtent, tuo momentu, kai maras „atsitraukia“, kai epidemija praeina. Kiek besistengtų, gydytojas negali jo išplėsti mirčiai iš nagų. Beveik tuo pat metu Rije sužino, kad mirė jo žmona, kuri prieš pat epidemiją buvo išvažiavusi gydytis. Tačiau ne tik dėl jį ištikusių asmeninių nelaimių Rije negali bendrai su visais pasidalinti džiaugsmu. Jis supranta, jog maras tik atsitraukė, jis nesunaikintas. Atidavęs visas jėgas miesto bendruomenei gelbėti, džiaugsmo valandą jis lieka vienas.

Atrodo, yra tiek priežasčių žmogui atsisakyti nuo veiklos: ji laikina, „vietinio pobūdžio“, kyla iš pačios būties beprasmiškumo. Tačiau čia ir yra žmogaus didybė, kad jis, pripažinęs absurdiškumą ir tai, kad jo negalima nugalėti, vis tik pasipriešina jam. Rije tampa panašus į Hamletą. Čia glūdi Kamiau veikalo humanizmas: jo herojus aukodamasis gelbsti savo bendrapiliečius, atiduoda visas jėgas, kad sumažintų kančias ki-

tiems. Jo pastangos išplėsti žmones iš mirties reiškia žmogaus protestą prieš absurdiškumą. Kamiau požiūriu — tai pati geriausia, žmogiškiausia ir doriausia elgsena.

Kamiau siūloma žmogaus etika yra rūsti, sunki. Nepaisant abstraktumo ir fatalizmo, ji propaguoja taurią užuojautą ir solidarumą. Kamiau pasirenka priešinimasi absurdui ir visokiam blogiui, jis gina pasišventimo kitiems ir atsakingumo už kitus idėją, žmogiško orumo supratimą, laisvės gerbimą, nes „žmonėse yra daugiau to, kas žavu, negu to, kas verta paniekos“ (p. 348).